

Simptomul de „a fi privit” și sindromul senzitiv de relație; perspectiva evoluționist culturală

2023

Cuvinte cheie: delir paranoid, sindrom senzitiv de relație

Abstract

The psychopathological semiology was formed between the middle of the XIXth century and the XXth century and it remained almost the same during the last decades. An analysis of the paranoid syndrome points out a dimension of the surveillance syndrome; and a part of this syndrome is the *sensation of being watched*. This syndrome represents the nucleus/centre of the sensitive-relation syndrome, which can be found in normality, when talking about people with different dysmorphias, or after an embarrassing failure (a situation in which a person feels ashamed or dishonored). The symptom of „being watched” could be considered a psychopathological representation of these feelings, that follow as a social sanction. In this article, we shall make a short analysis of the „look/gaze” from a psycho-anthropological point of view, as a perspective of interpersonal relations and also of the psychopathology of the „being looked at” symptom. We shall comment on the metamorphosis of the social interpersonal relations which come with the new communication technology, which has evolved during the postmodern period. We raise the issue of a possible alteration of the psychopathological symptomatology during the next centuries.

Rezumat

Semiologia psihopatologică s-a constituit între mijlocul sec.XIX și XX, fiind practic neschimbată în ultimele decenii. O analiză a sindromului paranoid relevă o dimensiune a „sentimentului de supraveghere”; iar în cadrul acestuia, a simptomului „faptului de a fi privit”. Acest simptom constituie nucleul sentimentului senzitiv de relație, care se întâlnește și în normalitate la persoane dismorfice sau în urma unui eșec penibil (a unui eveniment în care persoana se face de rușine sau e dezonorată). Simptomul „faptului de a fi privit” ar putea fi considerat ca o replică în psihopatologie a acestor trăiri, consecutive unui anumit

mod de sancționare socială. În articol se face o scurtă analiză a psihoantropologiei privirii în perspectiva relaționărilor interpersonale și a psihopatologiei simptomului “faptului de a fi privit”. E comentată metamorfoza relaționării interpersonal sociale ce se petrece odată cu noua tehnologie comunicativă, ce s-a dezvoltat în perioada postmodernă. Se ridică problema unei eventuale modificări a simptomatologiei psihopatologice în deceniile următoare.

Simptomul de „a fi privit” se întâlnește în psihopatologie în sindromul senzitiv de relație. Acesta constă în sentimentul (impresia, convingerea) pacientului că este în centrul atenției altora care-l privesc insistent și cu intenții rele, eventual dezaprobat, disprețuitor, batjocoritor. **(1)** Trăirea se întâlnește și în normalitate, în prezența unei stigme corporale sau după un eveniment penibil, neplăcut, care dezonorează sau induce rușine. El se manifestă prevalent în „tulburarea dismorfic corporală”, unde poate evolua până la intensitatea unui delir monotematic sistematizat. **(2)** Cel mai frecvent sd. de relație senzitivă se întâlnește însă în delirul paranoid, ca parte a componentei de supraveghere patologică. El se plasează la capătul acestuia ce se articulează cu viața cotidiană, la celălalt capăt manifestându-se simptomele de transparență/influență. **(3)**

Convingerea pacientului că este privit cu interes de către alții poate constitui începutul trăirilor psihotice de „centralitate”, **(4)** care se amplifică prin simptomele de referință și culminează cu dispoziția delirantă (de tipul „anastrofei” lui Conrad) ce conduce, în urma unei „percepții delirante”, la cristalizarea „delirului primar”.

Simptomul de „a fi privit” deși poate fi cuprins într-o țesătură psihopatologică paranoidă amplă, își are propria particularitate și specificitate, care a fost, însă, puțin studiată. Privirea joacă un rol important și aparte în psihologia relațiilor interpersonale. Deoarece ne plasăm în perspectiva doctrinei psihopatologice a evoluționismului cultural **(3)** – care consideră că stările psihopatologice derivă din trăiri normale, adaptative, se va face în continuare un

scurt comentariu privitor la rolul jucat de privire în psihosociologia omului, din perspectiva istoriei culturale.

Psihoantropologia privirii în relațiile interpersonale

Din punct de vedere antropologic și psihopatologic privirea dintre oameni are multiple ipostaze. Filosoful Sartre (5) a formulat chiar că putem să ne dăm seama că suntem în fața unui om și nu a unei mașini sofisticate, evaluând privirea acestuia.

Se vor trece în revistă câteva aspecte ale problemei

- În mod firesc oamenii se privesc continuu unii pe alții.

În ultimele decenii una dintre importantele câștiguri ale psihologiei a fost începutul de descifrare a cogniției sociale susținută de „creierul social”, cogniție care e una din importantele câștiguri ale antropogenezei.

După ce s-a descifrat contextul ontogenetic și semnificația pentru antropogeneză a capacității de „mentalizare” (=Theory of Mind, constând în capacitatea de a intui situațional gândurile, intențiile și credințele celuilalt) (6,7) a devenit clar că oamenii se înțeleg între ei și pot colabora doar deoarece, prin privire, își acordează propriile proiecte de acțiune cu cele ale celorlalți. Intervine bineînțeles desigur și vorbirea - mai ales în dialog – dar aceasta e discursivă și nu corespunde exigențelor de a rezolva rapid problemele situaționale interpersonale și de colaborare. Desigur, în viața de zi cu zi privirea reciprocă e fragmentară, fugitivă, integrată în ansamblul perceperii situației și a manifestărilor celuilalt. Dar importanța privirii pentru înțelegerea și colaborarea interpersonală este clar relevată de primul an de viață, când privirea împărtășită dintre sugar și mamă este singurul mod de interacțiune. (8) La adult, privirea celuilalt, scanarea expresivității feței sale (și mai ales a privirii sale) are o importanță deosebită mai ales în cazul

contactului cu o persoană puțin cunoscute și a unei probleme relaționale importante.

Privirea poate fi atrasă spre o altă persoană – care astfel e privită mai îndelungat și insistent – în unele împrejurări specifice așa cum ar fi: - faptul că cineva se manifestă prin ceva nou și neobișnuit, ca expresivitate, îmbrăcăminte și podoabe; - apariția unei persoane foarte frumoasă sau urâtă, diformă; - comportament neobișnuit etc. Cineva poate atrage atenția prin manifestări stridente sau hiperexpresive sau prin participarea la un spectacol. (Prin definiție, actorii unui spectacol se supun privirilor), dar ei sunt receptați ca personaje ce au un rol într-un scenariu dramatic. Se impun atenției și persoanele ce doresc să fie luate în considerare, să se impună și să-i influențeze pe alții, așa cum sunt candidații la funcții politice în campanie electorală etc.

-Privirea directă, ochi în ochi

De obicei oamenii se privesc rar față în față, adică în ochi. Condiția este, de altfel, greu de suportat. Uneori, faptul de a privi pe altul „drept în ochi” e considerată o condiție de testare a sincerității acestuia. Omul ce se simte vinovat „privește în pământ” și nu îndrăznește să-i privească pe alții în ochi. (9)

Privirea directă, față în față și ochi în ochi, poate să apară și ca o condiție de confruntare. Ea este practică de boxeri, înaintea începerii meciului. Dar, tradițional, ea este și o tehnică a dominării, a fascinării, hipnozei și manipulării celui ce devine astfel supus, ajungând la discreția dominatorului.

Privirea puternică, „străpungătoare” se consideră a fi un indice de forță psihologică, de dominare. Aceeași capacitate e atribuită unei priviri ample, „clarvăzătoare” Dumnezeuul atotputernic al creștinilor e simbolizat uneori de un ochi (care este în același timp și „atoatevăzător”).

-Privirea cu efecte speciale

Faptul că privirea, ochiul ce privește, este „oglindea și expresia sufletului”, joacă un rol în relaționarea interpersonală de profunzime. De aceea se considera că privirea e responsabilă de îndrăgostire. Dincolo de condiția „îndrăgostirii la prima vedere”, înțelegerea dintre îndrăgostiți se realizează predominant prin priviri (și nu prin vorbire). Culianu ne arată cum, în Renașterea neoplatonică din Florența, Marsilio Ficino a reactivat tradiția antichității care se referă la rolul privirii în dragoste; dar și în utilizări malefice, cum ar fi vraja, „deochiul”. (10)

Faptul că printr-o „privire rea” se poate face rău altuia – mai ales unui copil – a fost (și a rămas) o convingere populară, persistentă mai ales în culturile din jurul Mediteranei. Condiția era asimilată unui fel de vrajă, de „farmece”. Credința se menține din antichitate și până în prezent. În Anexa de psihiatrie transculturală a DSM-IV este menționată tulburarea „malocchio”. (11) Se practică și în prezent exprimări ritualice, pentru a feri copiii de „privirea rea a invidiei”, care determină deochiul („ptiu, să nu te deochi”).

-Privirea ce supraveghează; spionajul

Supravegherea de către părinți a comportamentelor și manifestărilor copilului mic e necesară pentru o bună îngrijire și dezvoltare. Există desigur și părinți supraprotectori care își supraveghează excesiv copiii, manipulându-i. Supravegherea vizuală a persoanelor e utilă și în perioada școlarizării. Iar ulterior, în cursul exercitării oricărei profesii, mai ales dacă aceasta se bazează pe un comportament motor. O condiție specială o reprezintă supravegherea persoanelor aflate în detenție după o condamnare juridică. Și la fel, a pacienților într-un spital de psihiatrie; mai ales când este vorba de pacienți cu un grad crescut de pericolozitate. În aceste cazuri e, însă, mai puțin vorba de o supraveghere individuală cât de una colectivă.

Supravegherea generică a unei populații date e un fenomen psihosociologic care a evoluat în istorie. Statul modern organizează o evidență globală a cetățenilor

pe care-i monitorizează; și un control suprapersonal al comportamentului lor, prin intermediul unor diverse instituții și filtre.

Filosoful Foucault (12) a comentat faptul că în modernitatea Europei organizată pe principii raționale, formele de supraveghere și control a cetățeanului s-au dezvoltat continuu. El compară situația acestuia cu un om plasat în „panopticum”. Imaginat de filosoful Bentham, care consta într-un fel de închisoare : o cameră cu pereți transparenți, astfel încât în permanență supraveghetorii văd tot ceea ce acesta face. O astfel de supraveghere generică sau suprapersonală, diferă desigur de supravegherea interpersonală ținută a copilului de către mamă sau a elevului de către învățător. Ea ar sta la baza sentimentului paranoid de supraveghere.

În planul mării societăți, o practică curentă este cea a spionajului; atât în perspectivă militară, cât și a supravegherii persoanelor ce ridică probleme deosebite pentru siguranța statului. Mijloacele de supraveghere sunt variate; dar, în cele din urmă, înregistrarea comportamentului efectiv ajunge la înregistrarea vizuală a celui avut în vedere, direct, prin tehnici intermediare sau documente citite.

Aceste aspecte ale supravegherii se reflectă în psihopatologie în delirul paranoid. Sentimentul de urmărire și supraveghere trăit de paranoizi se articulează însă cu sindromul senzitiv de relație, care are la bază sentimentul de a fi privit. Există o tranziție psihologică între sentimentul de a fi privit atent de o unică persoană, de câțiva examinatori direcți sau de persoane anonime, ce reprezintă instituții de supraveghere.

-Examinarea evaluativă.

Aceasta face parte din funcționarea firească a socio-culturilor, în organizarea cărora persoanele trebuie să acceadă la statute și roluri sociale, în urma unor examene, în cursul cărora se evaluează capacitățile și performanțele lor. În prezent

testarea din timpul examinărilor se referă relativ puțin la comportamentul fizic al candidatului. Dar tradiția milenară a examinării are în vedere tocmai supunerea sa la probe practice, în cursul cărora el execută ceva constatabil, sub privirile atente ale examinerilor.

Conștiința faptului de a fi privit atent de către alții este parțial stânjenitoare, crescând autocontrolul subiectului. Pentru anumite persoane emotive această condiție de supunere la un examen de evaluare, poate fi trăită intens neplăcut, cu roșirea feței și inhibiții comportamentale.

În psihopatologie, faptul se întâlnește în fobia socială. De fapt, un rol esențial în acest simptom îl joacă nu doar frica de examinare, ci mai ales cea de eșec. Eșec în urma căruia apare sentimentul de a fi privit batjocoritor. **(13)**

Psihopatologia simptomului de „a fi privit”

Simptomul de „a fi privit” se încadrează semiologic predominant în „halucinațiile funcționale”. Subiectul se simte privit doar când, situațional, se află efectiv în prezența altor oameni, în apropierea vecinilor, pe stradă, la servicii etc. În aspectul său nuclear, simptomul nu apare acasă sau în raport cu persoanele apropiate, ci în zone publice. Sunt incriminate mai multe persoane, cu sentimentul că acestea se înțeleg între ele, se coalizează. Sau, cel puțin, își îndreaptă concomitent atenția asupra sa.

Faptul ne trimite spre situația standard a unui eveniment trăit penibil în public, în care subiectul se face de rușine. Sau, spre situații și împrejurări care atrag oprobriul public, ca de exemplu condiția unui viol. De fapt, în normalitate, astfel de evenimente sunt urmate tocmai de trăiri senzitiv relaționale. Pe fundalul convingerii că „toți știu ce i s-a întâmplat”, subiectul resimte în spațiul public că

lumea îl privește în mod deosebit, întoarce capul pentru a-l privi, zâmbește cu subînțeleș și îl comentează disprețuitor. O trăire similară poate fi prezentă și în condiția vinovăției, când subiectul a făcut un act reprobabil, care, practic, nu e cunoscut de alții (e.g. Raskolnikov, eroul romanului *Crimă și pedeapsă* a lui Dostoievski, după ce comite crima, are pe stradă sentimentul că lumea știe ce a făcut și îl privește insistent, reprobator). Trăirile relaționale corelate cu vinovăția din sindromul depresiv sunt menționate și în manualul SCAN – OMS. **(14)** Se poate infera că modelul de reacție menționat mai sus este înscris în psihoneurologia omului cultural ca un „modul” adaptativ, care se activează spontan în împrejurări corespunzătoare. Ceea ce se întâmplă în psihopatologie e activarea sa spontană, necorelată cu evenimente semnificative; și manifestarea sa rigidă, care acaparează psihismul, în contextul deficitului delirant al convingerilor de supraveghere paranoidă.

Corelația simptomatologiei senzitiv relațională, a „faptului de a fi privit”, cu trăirile consecutive evenimentelor penibile, rușinoase și dezonorante, se exprimă și în sentimentul că „ceilalți comentează negativ subiectul”. Trăirea se poate accentua, luând forma unor simptome de tip halucinator auditiv, funcționale în primă instanță. Subiectul interpretează percepția parțială și deformată a discuțiilor pe care alții le au efectiv, ca fiind comentarii negative; sau, cel puțin, ca aluzii la propria persoană. **(15)** Totuși, din punct de vedere al psihopatologiei clinice, nu există o strânsă solidaritate între patologia din sfera percepției vizuale („sunt privit”) și a celei din sfera auditivă („ceilalți vorbesc despre mine negativ”). Ultimul simptom pare a se desprinde de situații – de exemplu de prezența în spațiul public – manifestându-se ca și „halucinații auditive în care două sau mai multe voci discută despre subiect”. Această trăire este inclusă între „simptomele de prim rang Schneider împreună cu „halucinațiile auditive ce comentează actele și

intențiile subiectului”; și cu fenomenele de transparență/influență. Într-un fel se poate considera că, în perspectiva psihopatologiei supravegherii paranoide, simptomul de „a fi privit” se află la un capăt, el fiind continuat de diverse modalități ale supravegherii externe (urmărire, control cu aparate); pentru ca la celălalt capăt, unde supravegherea și controlul intră în intimitatea conștiinței, să se manifeste și halucinațiile auditive ce comentează subiectul.

Simptomul de „a fi privit” presupune condiția situațională a prezentului și prezenței; pe când halucinațiile auditive comentative tind să fie transsituaționale.

Pentru a fi efectiv privit de „cineva”, alte persoane se cer a fi realmente prezente în preajma subiectului. În cadrul simptomatologiei paranoide, în ultimele decenii a apărut ca nou simptom: sentimentul pacientului că este privit de prezentatorul de la televizor. Acest simptom ar putea fi corelat în primul rând cu sentimentul de supraveghere. Dar supravegherea e resimțită de obicei impersonal; de exemplu prin impresia că în cameră sunt plasate camere de luat vederi și microfoane. Mai adecvată ar fi trimiterea spre simptomele de referință, ce se

Dimensiunea supravegherii patologice sin sindromul paranoid

Simptome de prim rang Schneider

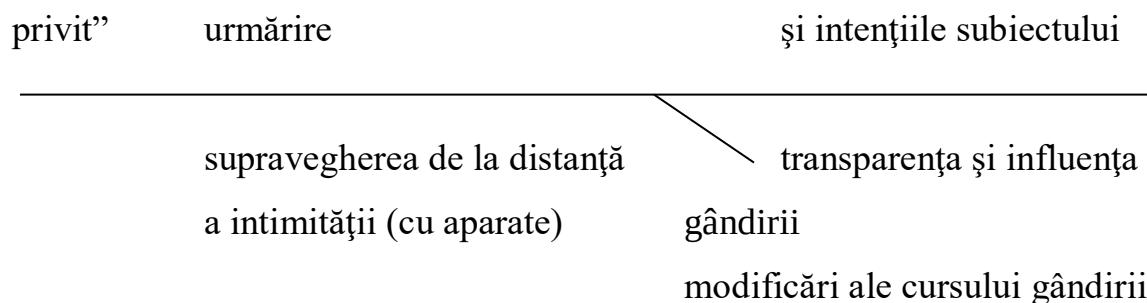
hal.auditive

două sau mai multe voci

care comentează subiectul

voci care comentează actele

„sunt

tematica delirantă de persecuție schizomorfă

corelează cu condiția „centralității” pe care o resimte psihoticul, cel puțin în faza de debut. Simptomele de referință nu sunt însă cantonate la persoane. Delirantul în devenire poate resimți că multe din datele percepute, aparent banale, au o semnificație deosebită, ce se referă la el. De ex. anumite numere, culori, zgomote, fenomene atmosferice, evenimente locale sau internaționale, texte din presă sau de la TV, au o semnificație specială – sau dublă – ce i se adresează. Apoi, delirul de referință pe care l-a descris Serieux și Capgras **(16)** are în vedere și reinterpretarea unor evenimente petrecute mai demult și rememorate. Deci, universul referinței patologice depășește sfera percepției actuale. Desigur, simptomatologia supravegherii paranoide – care cuprinde la extreme faptul de „a fi privit” și halucinațiile comentative – se poate intersecta cu cea de referință; dar nu se suprapune peste acestea. Trăirile referențiale culminează cu vertijul dispoziției

delirante – comentate de Jaspers – pe fondul căreia o „percepție delirantă” clarifică tematica structurată a delirului. (17)

Simptomul de „a fi privit” este un fragment al complexului sindromatic paranoid, care are specificitatea sa. El presupune resimțirea „prezenței cuiva care te privește”. Această resimțire nu e însă egală cu însuși faptul că altcineva este, de facto, prezent acum și aici, „în carne și oase” privindu-te. Reluând exemplul cu televizorul, se poate face trimitere la „prezența” cuiva cu care se dialoghează pe calculator – pe Skype – sau pe un telefon mobil ce redă imaginea celuilalt. Desigur, în timpul convorbirii, celălalt e prezent „undeva”, la o depărtare mai mică sau mai mare față de subiectul cu care comunică „online”. Sau, se poate discuta nemijlocit cu cineva care e prezent într-o cameră alăturată, fără a-l vedea efectiv; dar de prezența căruia nu te îndoiești. Sentimentul că „altcineva” e prezent în apropiere, e un fenomen firesc în cadrul relației cu persoane ce îți sunt apropiate sufletește. Iubita poate fi resimțită ca „prezentă”, în apropiere, deși în momentul de față poate fi la mii de kilometri depărtare. Cineva, poate resimți uneori „prezența” alături a unei persoane decedate. Jaspers a comentat în **Psihopatologia** sa sentimentul ciudat al „prezenței cuiva străin în casă”, ca un fenomen care, deși nu e nici perceptiv, nici imaginativ sau ideatic, nu poate fi ignorat. La fel cum un luptă tot poate la un moment dat resimți „prezența în apropiere a dușmanului”. (Sartre imaginează o situație în care un om ce privește la alții prin gaura unei cheii, are sentimentul neplăcut că este el însuși privit de către altul, pe la spate: intră în joc, evident, ”sentimentul prezenței cuiva” în preajmă, și nu perceperea lui vizuală, directă). Iar credinciosul care se roagă intens, poate resimți, în apropiere, prezența divinității. Astfel de trăiri „atmosferice”, care se corelează cu câmpul trăirii intimității atașamentului ce dă siguranță, nu pot fi excluse din psihopatologie, în conjuncție cu funcțiile psihologice clasice, de tipul percepției, imaginației, gândirii etc.

Un simptom aparent banal cum ar fi cel de „a se simți privit” de alții, aduce în discuție nu doar bogăția dimensiunilor și aspectelor psihismului uman care se distorsionează deficitar în psihopatologie, ci și corelarea acestui psihism cu universul sociocultural în care persoana există. Și cu istoria acestuia. De aceea, se poate avea în vedere faptul că un astfel de simptom s-ar putea modifica în următoarele decenii, din mai multe motive.

Unul dintre motive are în vedere sugestia corelației dintre simptomul de „a fi privit” cu condiția rușinii celui dezonorat și supus oprobiului public. Timp de multe secole sentimentul onoarei a fost considerat o componentă deosebit de importantă a normalității psihice; iar condamnarea la „oprobiul public”, la „expunerea la stâlpul infamiei”, era considerată mult mai gravă decât detenția sau pedeapsa corporală. Această mentalitate s-a schimbat treptat la sfârșitul epocii moderne. Iar în postmodernitatea actuală, ea este puțin funcțională. De aceea și modulul neuro-psiho-antropologic corespunzător, cel al disconfortului și rușinii în fața privirii și comentariilor disprețuitoare, batjocoritoare ale comunității, va tinde probabil să se reducă.

În al doilea rând, actualele tehnici de comunicare interpersonală pe care le oferă tehnologia massmedia, fac ca această condiție de „a fi privit” să nu mai aibă greutatea și semnificația tradițională. Atât sentimentul prezenței altuia cât și observarea sa directă, vizuală, devin mai puțin consistente și mai puțin pregnante. Rolul privirii directe, circumstanțiale, în relaționarea, în cunoașterea, evaluarea și sancționarea altuia, tinde să se reducă. De aceea, e de așteptat, ca în deceniile următoare să se producă anumite modificări în configurarea manifestărilor psihismului individual. Și, consecutiv, și în evantaiul semiologic al psihopatologiei.

Concluzie

Semiologia psihopatologică așa cum s-a constituit ea între mijlocul sec.XIX și XX, pare la prima vedere bine conturată; o bază solidă pentru cercetări viitoare. Dacă privim însă din perspectivă evoluționist-istorică, lucrurile apar mai complexe. Psihismul specific uman a prezentat modificări importante în ultimii 10.000 ani de sedentarism postneolitic, perioadă ce nu e foarte lungă în raport cu cei aproximativ 2.000.000 de ani ai antropogenezei. Rolul privirii în cunoaștere - și mai ales în relaționările interpersonale - a devenit mai complex și subtil la omul dimensionat prin limbajul narativ și apoi prin tehnologia logosului și a comunicărilor sociale. În cadrul relațiilor interpersonale rolul privirii deși continuă să joace un rol important, tinde să nu mai aibă aceeași pregnanță ca la începutul epocii istorice. Comentarea unui simptom așa cum e „sentimentul de a fi privit” invită la analize și meditații psihoantropologice și psihopatologice multiple. În consecință se poate considera că în următoarele decenii s-ar putea asista la unele modificări în semiologia psihopatologiei clasice.

BIBLIOGRAFIE

1. Lăzărescu Mircea (2012), Psihopatologie descriptivă, Editura Polirom Iași
2. Phillips K.A. (2005), The Broken Mirror. Understanding and treating body dysmorphic Disorders, Oxford University Press
3. Lăzărescu Mircea (2016), Psihopatologia psihozelor în perspectiva sinelui, Editura Academiei Române
4. Raballo A. Et all (2006), Self-centrality, psychosis and schizotaxia : a conceptual review, Acta Biomed.;77, 37-39
5. Morris K.J. (2003), The phenomenology of body dysmorphic disorder: a Sartrean analysis. In B.Fulford, K.Morris, J.Sadler, G.Stanghelini (Eds), Nature and Narrative, Oxford University Press, 171-186
6. Baron-Cohen S., Tager-Flusberg H, Cohen D.S. (2005), Understanding other Mind, Oxford University Press
7. Baron-Cohen S. (1995), Mind-blindness. An Essay on Autism and Theory of Mind, MIT Press, London
8. Tomasello M. (1995), Joint attention as a social cognition, In:C.Moore &P.Dunham (Eds): Joint attention: Its origins and role in development, New York, Hillsdale, Erlbaum, 103-130
9. Lăzărescu M. (2014), Ce e tulburarea mentală, Editura Polirom Iași
10. Culianu I.P. (2015), Marislio Ficino (1433-1499) și problemele platonismului în Renaștere, Editura Polirom
11. DSM-IV-TR (1994), Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, American Psychiatric Association Washington
12. Foucault M. (1977), A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii, Editura Humanitas București
13. Lăzărescu M. (2017), Personalitatea evitantă și fobică în corelația lor cu rușinea. Perspectiva psihopatologiei fenomenologico evoluționiste, În:

Persoana umană – model de diversitate antropologică, Aurel Nireştean (Ed.),
Editura University Press Tg.Mureş

- 14.SCAN (1992), Schedules for Clinical Assessment in Neuropsychiatry, WHO
Geneva
- 15.Oyebode F. (2008), Sims' Symptoms in the mind, An Introduction to
Descriptive Psychopathology, Elsevier
- 16.Lanteri-Laura et all (1990), Délire chronique de l'adulte en dehors de la
paranoia et de la schizophrénie, Encyclop.Med.Chr., Paris, 37299A
- 17.Jaspers K. (1997), General psychopathology, The John Hopkins Hospital
University Press, Baltimore, London